

Research Paper

Analysis of Subjectivity and Objectivity in the Poem “Zemestān” by Akhavan-Sāles

Mohammad Sadeq Taban^{1*}, Hossein Ali Ghobadi², Hamid Reza Shaeiri³, Zeinab Saberpour⁴

¹ Ph.D. student, Persian Language and Literature, Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

² Professor, Persian Language and Literature, Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

³ Associate Professor, Persian Language and Literature, Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

⁴ Assistant Professor, Persian Language and Literature, Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

10.22080/lpr.2026.30998.1184

Received:

January 06, 2026

Accepted:

April 12, 2026

Available online:

May 18, 2026

Keywords:

Subjectivity, Objectivity, Zemestan (Winter), Akhavan-Sāles, Semiotic Semantics.

Abstract

This paper offers a philosophical and sociological examination of "subjectivity" and "objectivity," analyzing their evolutionary progression and transformation from the perspectives of Western philosophy and postmodern sociological theories. While critics and analysts of contemporary poetry have explored the concepts of mind and reality in their work from various angles, few have delved into the philosophical underpinnings of subjectivity and objectivity, generally analyzing them in their broader sense within contemporary poetry. The perspective on the relationship between mind and reality, subject and object, and the process of cognition has undergone extensive changes since antiquity with Plato and Aristotle, through modernity with Descartes, Kant, and Hegel. This evolution signifies a transition from the centrality of the universe to the centrality of the human mind, and subsequently, a re-examination of the dialectical unity of mind and reality. This research, relying on the existential thought of Martin Heidegger and integrating it with the semiotic theory of body and soul, presents an analytical model to explore the subject's journey from "being" towards a futile attempt at "fusion with existence." The research methodology is descriptive-analytical, based on a semiotic-existential reading of the text. Within this framework, poetry is analyzed through stages such as the subject's existence, the subject's presence, presence in existence, interaction and entanglement of the subject and existence, the attempt at fusion, and finally, a return to perpetual disconnection. The research findings indicate that the coldness pervading the poetry is not merely a social metaphor but a corporeal sign of existential congelation, where the frozen and conservative body hinders the soul's openness towards meaning and authentic presence in existence.

***Corresponding Author:** Mohammad Sadeq Taban

Address: PhD student, Persian Language and Literature, Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Email: msadeqtaban@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

Mehdi Akhavan-Sāles's "Zemestān" ("Winter") stands as one of the most influential works of modern Persian poetry, frequently interpreted as a poetic embodiment of the social, historical, and political crises of its time. Yet the dominance of sociological, political, and symbolic readings has meant that the poem's deeper existential and philosophical layers have rarely been examined through a coherent or theoretically grounded lens. As a result, the lived experience of the poem's subject and his relation to Being—arguably one of the poem's most essential semantic foundations—has often been left merely described rather than philosophically analyzed. Heidegger's existential philosophy, with its concepts of 'being-in-the-world', 'the forgetfulness of Being', 'presence', 'unconcealment' (aletheia), and 'hiddenness', offers a rich theoretical framework for reinterpreting the modern human experience of isolation and the rupture between the individual and Being. However, a systematic engagement with these concepts in relation to modern Persian poetry—and particularly "Zemestān"—remains largely unexplored. The central question, therefore, is how the poem's pervasive sense of coldness, disconnection, silence, and failed human communication can be understood not merely as social metaphor but as an existential condition—an expression of what Heidegger terms the 'forgetfulness of Being'. In "Zemestān", the crisis at stake is not solely political or historical; it is an existential rupture between body, soul, and Being. The frozen, defensive body constrains the soul's capacity to open itself to authentic presence in the world, and

the subject's yearning for union with Being becomes entrapped in a cycle of disconnection and unanswered longing. This tension forms the core hypothesis of the present study.

2. Purpose, Literature Review, and Method

This study employs a descriptive analytical methodology grounded in a combined existential philosophical and semiotic approach. The primary aim is to examine the experiential movement of the poetic subject in Akhavan-Sāles's "Zemestān", tracing the stages of existential rupture, failed openness to Being, and the cyclical return to disconnection. To achieve this, the research adopts a Heideggerian framework, using key concepts such as 'being in the world', 'presence', 'unconcealment', and 'the forgetfulness of Being' as analytical tools. These concepts serve not merely as philosophical references but as operational categories for interpreting the poem's ontological structure. In parallel, the study incorporates elements of embodied semiotics, particularly the relationship between body, soul, and Being. This allows for a reading of the poem in which corporeal imagery—especially coldness, rigidity, and stillness—functions as a symbolic and experiential marker of existential paralysis. The methodological process involves a close reading of the poem, followed by a stage based analysis: the existence of the subject, the subject's presence, presence within Being, the interaction and entanglement of subject and world, the attempt at fusion, and ultimately, the re-emergence of perpetual rupture. Through this integrated approach, the study seeks to reveal the philosophical depth of "Zemestān" beyond

its conventional socio political interpretations.

3. Discussion

The analysis of the poem “Zemestān” through the lens of Heideggerian thought and the semiotic theory of body and soul confirms the central hypothesis of this study. The findings demonstrate that Akhavan-Sāles’s poem, beyond representing social coldness or historical stagnation, presents a profound image of the existential crisis of modern human beings—a crisis rooted in the rupture between body, soul, and Being. The analysis shows that the poetic subject begins from the mere level of existence and gradually moves toward attempts at presence, interaction, and fusion with Being. However, at none of these stages does the subject attain existential openness. Coldness, as an embodied force and quasi-subject, dominates the body, the senses, and perception, fixing the body in a frozen and defensive condition. Consequently, the soul, which constitutes the horizon of meaning and the potential for openness toward Being, remains in a state of isolation and is unable to guide the body toward an eventful and transcendent experience of existence. The analysis further reveals that the poem’s addresses, invocations, and the repeated emphasis on identity (“It is I, yes I”) reflect the soul’s desire to establish a relation and to overcome the condition of disconnection. Yet this desire ultimately fails in the face of blocked existential horizons, the absence of the sacred, and the dominance of ‘Gestell’. The circular structure of the poem and its return to the initial silence confirm that the subject’s effort to recover an authentic relation with Being does not lead to any opening; rather, winter

becomes stabilized as a persistent existential condition. Accordingly, “Zemestān” can be understood as a representation of the failed union of body and soul and the inability of modern humanity to escape the cycle of the forgetfulness of Being. Within this cycle, coldness appears not as a temporary phenomenon but as a fundamental condition of the contemporary human existential experience. Thus, the study’s hypothesis—regarding the existential nature of the poem’s crisis and the subject’s failure to achieve authentic presence in Being—is fully confirmed.

4. Conclusion

In Akhavan-Sāles’s “Zemestān”, we witness the subject’s gradual movement from the mere state of ‘being’ toward an attempted ‘fusion with Being’, followed ultimately by a return to rupture. The poem does not present a linear narrative of a social condition; rather, it portrays the existential trajectory of a subject who, in encountering the world, others, and Being, is continually suspended between presence and absence. On this basis, the analysis of the poem is structured around the following stages. To conduct a precise reading of “Zemestān”, six stages of the subject’s existential experience have been formulated, derived from key concepts in Heidegger’s philosophy. These stages provide the analytical framework through which presence, interaction, and the possibility of fusion between the subject and Being are examined. Inspired by Heideggerian notions such as the ‘forgetfulness of Being’, ‘being in the world’, ‘existential anxiety’, and the ‘closure of the horizon of meaning’, the stages include: the subject’s existence, the subject’s presence, presence within Being,

interaction and entanglement with Being, the attempt at fusion, and the final return to perpetual rupture. The poem is analyzed in light of these six phases.

The poem clearly articulates the subject's distance from Being and his repeated attempts to enter into presence. Within Heidegger's framework, "Zemestān" depicts the difficulties human beings face in confronting Being and understanding their place within it. The subject seeks truth and presence, yet within a cold and unyielding world, he cannot achieve true connection with Being and ultimately falls into solitude and unanswered longing. Akhavan-Sāles's "Zemestān", when viewed through Heidegger's thought, is not merely a depiction of despair but a rendering of a potential path beyond the crisis of modernity. Images such as "the skeletal trees" and "the dust clouded sun and moon" reveal the crisis of objectification, while the cry for the "young and noble Messiah" rekindles the

possibility of reconciliation with authentic Being. Heidegger rejects the subject-object dualism and invites the human being to "dwell near Being"; Akhavan-Sāles's poem responds to this invitation through a symbolic and deeply existential language.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

تحلیل ذهنیت و عینیت در شعر «زمستان» اخوان ثالث

محمدصادق تابان^{۱*}، حسینعلی قبادی^۲، حمیدرضا شعیری^۳، زینب صابرپور^۴

^۱ دانشجوی دکتری، زبان و ادبیات فارسی، زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
^۲ استاد، زبان و ادبیات فارسی، زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
^۳ دانشیار، زبان و ادبیات فارسی، زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
^۴ استادیار، زبان و ادبیات فارسی، زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

10.22080/lpr.2026.30998.1184

چکیده

این مقاله به تجزیه و تحلیل ابعاد گوناگون عنصر «ذهنیت» و «عینیت» می‌پردازد و سیر تطور و تحول این دو مفهوم را تحلیل می‌کند. منتقدان و تحلیلگران شعر معاصر از منظرهای گوناگون به تحلیل ذهن و عین در شعر معاصر پرداخته‌اند، اما کمتر مفهوم فلسفی ذهنیت و عینیت را واکاوی کرده و بیشتر ذهنیت و عینیت به مفهوم عام آن را در شعر معاصر تحلیل کرده‌اند. نگرش به رابطه ذهن و عین، سوژه و ابژه و فرایند شناخت از دوران باستان با افلاطون و ارسطو تا مدرنیته با دکارت، کانت و هگل تغییرات گسترده‌ای داشته است. این تحول نشان‌دهنده گذار از مرکزیت جهان هستی به مرکزیت ذهن انسان و سپس بازنگری در وحدت دیالکتیکی ذهن و عین است. پژوهش حاضر با تکیه بر اندیشه وجودگرایانه مارتین هایدگر و در تلفیق با نظریات نشانه‌معناشناختی، مدلی تحلیلی برای بررسی سیر حرکت سوژه از «وجود» تا تلاش نافرجام برای «امتزاج با هستی» ارائه می‌دهد. روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر خوانش نشانه‌معناشناختی متن است. در این چارچوب، شعر براساس مراحل چون وجود سوژه، حضور سوژه، حضور در هستی، تعامل و درهم‌تنیدگی سوژه و هستی، تلاش برای امتزاج و درنهایت بازگشت به انقطاع دائمی تحلیل شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سرمای حاکم بر شعر، نه صرفاً استعاره‌ای اجتماعی، بلکه نشانه‌ای تن‌مند از انجماد وجودی است که در آن، تن منجمد و محافظه‌کار مانع گشودگی جان به سوی معنا و حضور اصیل در هستی می‌شود.

تاریخ دریافت:

۱۶ دی ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۲۳ فروردین ۱۴۰۵

تاریخ انتشار:

۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۵

کلیدواژه‌ها:

ذهنیت، عینیت، شعر زمستان، اخوان ثالث، نشانه معناشناسی.

* نویسنده مسئول: محمدصادق تابان

آدرس: دانشجوی دکتری، زبان و ادبیات فارسی، زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
ایمیل: msadeqtaban@gmail.com

۱ مقدمه

شعر «زمستان» مهدی اخوان ثالث از شاخص‌ترین متون شعر معاصر فارسی است که همواره به‌عنوان بازنمایی بحران‌های اجتماعی، تاریخی و سیاسی عصر شاعر خوانده شده است. با این حال، تمرکز غالب پژوهش‌ها بر قرائت‌های جامعه‌شناختی، سیاسی و گاه نمادین، سبب شده است که لایه‌های عمیق‌تر وجودی و فلسفی این شعر کمتر به‌صورت منسجم و نظریه‌مند بررسی شود. در نتیجه، تجربه زیسته سوژه شعری و نسبت او با هستی، که یکی از بنیادین‌ترین ابعاد معنایی «زمستان» را شکل می‌دهد، اغلب در سطح توصیف باقی مانده و به تحلیل فلسفی دقیق نرسیده است. ازسوی دیگر، فلسفه وجودگرایانه مارتین هایدگر با طرح مفاهیمی چون «بودن-در-جهان»، «فراموشی هستی»، «حضور»، «انکشاف» و «پنهانی»، امکانی نظری برای بازخوانی تجربه انزوای انسان مدرن و گسست او از هستی فراهم می‌آورد. با این حال، پیوند نظام‌مند میان این مفاهیم و شعر معاصر فارسی، به‌ویژه درباره «زمستان»، هنوز به‌طور جدی مورد واکاوی قرار نگرفته است. مسئله اصلی آن است که چگونه می‌توان تجربه سردی، انقطاع، بی‌پاسخی و شکست ارتباط انسانی در این شعر را نه صرفاً به‌مثابه استعاره‌ای اجتماعی، بلکه به‌عنوان وضعیتی اگزیستانسیال و نشانه‌ای از «فراموشی هستی» در معنای هایدگری فهم کرد. در شعر «زمستان» مهدی اخوان ثالث، بحران اصلی نه صرفاً بحران اجتماعی یا تاریخی، بلکه بحران وجودی ناشی از گسست میان تن، جان و هستی است؛ به‌گونه‌ای که تن منجمد و محافظه‌کار، امکان گشودگی جان به‌سوی حضور اصیل در هستی را مسدود می‌کند و تلاش سوژه برای امتزاج با هستی در چرخه‌ای از انقطاع و بی‌پاسخی فرضیه اصلی این پژوهش است.

۱/۱ پیشینه پژوهش

انوشیروانی (تأویل نشانه‌شناختی ساختارگرایی شعر «زمستان» اخوان ثالث، ۱۳۸۴)، معتقد است شاعر در این شعر رابطه قراردادی بین دال و مدلول را به هم می‌زند و به‌عنوان مثال سرما که مدلول قراردادی‌اش برودت هواست، در این شعر دلالت ضمنی پیدا کرده است، دلالت‌هایی مانند اکراه در دست دادن، تبدیل نفس به ابری تاریک در برابر دیدگان، هوای دلگیر، سرهای درگیربان و درختان بلورآجین.

نجفی و چهری (بررسی دو شعر روایی-داستانی «کتیبه» و «زمستان» از اخوان ثالث براساس روش تحلیل انتقادی گفتمان، ۱۳۹۴)، مؤلفه‌های گفتمان-مدار این دو شعر را در ابعاد محتوایی، صوری، فردی و اجتماعی بررسی کرده‌اند. برای این کار آواها، واژگان، افعال، وجوه فعلی، روابط معنایی، عبارت‌بندی بندها و جمله‌ها، انسجام و شکل صوری و ... براساس چارچوب نظری تحلیل انتقادی گفتمان، طی سه مرحله توصیف، تفسیر و تبیین تحلیل شده‌اند.

شکیب و جوادی‌نیا (دیالکتیک شکل و محتوا در شعر «زمستان» اخوان ثالث، ۱۳۹۱) برآن است که هنر شعر اخوان به‌جای اینکه بیان‌گر و گزارش‌گر مستقیم و رئالیستی موضوع و پیام اجتماعی باشد، به نظامی از نشانه‌های صوری و فرمالیستی تبدیل شده است. از نظر نویسندگان این مقاله، شعر «زمستان»، تا وقتی که فارغ از حساسیت ساختاری و نشانه‌ای نقد شود، شعری معمولی و دست دوم است. آن‌ها بر این باورند که عینیت یا واقعیت، همواره در بردارنده مفهومی است که در تضاد و تقابل با ذهنیت، بررسی می‌شود. هر عینیتی باید از ذهنیت دور شود تا عینیت شمرده شود. اشکال این مقاله در مورد توضیح نادقیق ذهنیت و عینیت و تفکیک قائل نشدن میان ذهنیت و عینیت است. تضادی را که میان عینیت و ذهنیت در این مقاله مطرح شده و دور بودن ذهنیت و عینیت را نظریات جامعه‌شناسی

حقیقی نه از طریق حواس، بلکه با تعقل به دست می‌آید (شرف‌الدین، ۱۳۹۰: ۹۱).

مَثَل (ایده‌ها)؛ موجودات حقیقی، جاودان، و غیرمادی که الگوی همه چیزهای مادی هستند. شناخت فرایند یادآوری ایده‌هایی است که نفس پیش‌از تولد در جهان مَثَل دیده است. حواس گمراه‌کننده‌اند؛ حقیقت تنها با عقل کشف می‌شود (کاپلستون، ۱۳۸۸: ۸۳). دوگانگی نفس و بدن: افلاطون در «فایدون» استدلال می‌کند که نفس جوهری مجرد و جاودان که متعلق به جهان ایده‌هاست. بدن زندان موقتی نفس که مانع دستیابی به حقیقت می‌شود. مرگ: رهایی نفس از بدن و بازگشت به جهان مَثَل. این نگاه، دوگانگی رادیکال بین ذهن (عقل) و عین (ماده) را تثبیت می‌کند (شرف‌الدین، ۱۳۹۰: ۹۵).

۲،۱،۱،۱،۲ ارسطو: وحدت هیولومورفیک و نقش تجربه حسی

ارسطو در متافیزیک به نقد افلاطون می‌پردازد؛ مشکل «ثالث مرد»: اگر هر شیئی به دلیل مشارکت در مثالش وجود دارد، باید مثالی برای رابطه شیء و مثال وجود داشته باشد که به تسلسل می‌انجامد. نبود علت حرکت: مَثَل ایستا هستند و نمی‌توانند تغییر در جهان مادی را توضیح دهند. ارسطو معتقد است هر شیئی از دو جزء تشکیل شده است: هیولا؛ ماده خام و بی‌صورت. صورت؛ الگوی ذاتی که به ماده شکل می‌دهد. مثال: صورت «میز» به هیولای چوب، شکل و عملکرد میز می‌بخشد. این نظریه، وحدت وجودی ذهن و بدن را ممکن می‌سازد: نفس صورت بدن است: بدون بدن (هیولا)، نفس وجود ندارد. مرگ: جدایی صورت از ماده؛ نفس (به‌عنوان صورت) با نابودی بدن از بین می‌رود (کاپلستون، ۱۳۸۸: ۱۲۰).

۲،۱،۱،۲ کوگیتوی دکارتی

رنه دکارت (۱۵۹۶-۱۶۵۰)، را معمولاً «پدر فلسفه مدرن» می‌دانند. او با طرح «کوگیتو» (Cogito) و

جدید رد می‌کنند و معتقدند بین عینیت اجتماعی و ذهنیت رابطه‌ای متقابل برقرار است.

۲ بحث

۲،۱ مبانی نظری

۲،۱،۱ اشاره‌ای کوتاه به مسئله ذهن و عین در فلسفه قدیم و جدید غرب

۲،۱،۱،۱ دوران باستان: بنیان‌گذاری دوگانگی ذهن و عین در فلسفه افلاطون و ارسطو

در فلسفه غرب، مسئله دوگانگی ذهن/عین و سوژه/ابژه ریشه در اندیشه‌های فیلسوفان دوران باستان، به‌ویژه افلاطون و ارسطو دارد. این دو فیلسوف یونانی، با طرح نظریه‌های متافیزیکی و معرفت‌شناختی خود، بنیان‌هایی را بنا نهادند که قرن‌ها بر فلسفه غرب سایه افکند. افلاطون با تأکید بر جهان ایده‌ها و تقلیل واقعیت مادی به سایه‌ای از حقیقت، و ارسطو با نظریه هیولومورفیسم و وحدت وجودی ماده و صورت، دو رویکرد متفاوت به مسئله شناخت و رابطه ذهن با جهان ارائه دادند. این بخش به بررسی تفصیلی این دو دیدگاه و تفاوت‌های بنیادین آن‌ها می‌پردازد.

۲،۱،۱،۱،۱ افلاطون: جهان مَثَل و سایه‌ها
افلاطون در رساله جمهور با ارائه تمثیل غار، هستی را به دو قلمرو تقسیم می‌کند: قلمرو ایده‌ها (مَثَل)؛ واقعیت حقیقی و تغییرناپذیر که تنها از طریق عقل قابل درک است و قلمرو محسوسات (سایه‌ها)؛ جهان مادی که بازتاب ناقص و فریبنده ایده‌هاست. در این تمثیل، زندانیانی که از بدو تولد در غار زنجیر شده‌اند، سایه‌های اشیا روی دیوار را حقیقت می‌پندارند. فیلسوف کسی است که زنجیرها را می‌گسلد، از غار خارج می‌شود و به روشنایی ایده‌ها می‌رسد. این استعاره نشان می‌دهد که شناخت

۲،۱،۱،۲،۳ سوژه اندیشنده و بنیان معرفت کوگیتو، سوژه را به‌عنوان بنیان همه شناخت‌ها و هستی‌ها معرفی می‌کند. دکارت می‌گوید: «من، یعنی چیزی که می‌اندیشد، وجود دارم». این سوژه، جوهری است که ویژگی اصلی‌اش «اندیشیدن» است. همه‌چیز باید از این نقطه آغاز شود و وجود جهان خارج، خدا، بدن، حتی ریاضیات، باید از طریق یقین سوژه اندیشنده اثبات شود. در این رویکرد، سوژه مدرن، خودبنیاد، خودآگاه و مستقل از جهان بیرون است (احمدی، ۱۳۸۰: ص ۲۵). سوژه نه فقط دریافت‌کننده، بلکه معیار و سنجه حقیقت است. این تغییر، فلسفه را از نگاه به جهان به نگاه به خود اندیشنده سوق می‌دهد.

۲،۱،۱،۲،۴ دوگانگی ذهن و بدن (Dualism) دکارت پس از اثبات وجود سوژه اندیشنده، به مسئله رابطه آن با بدن و جهان مادی می‌پردازد: ذهن: جوهر اندیشنده، غیرمادی، نامتناهی، آگاه و فعال، بدن: جوهر ممتد، مادی، متناهی و منفعل، ذهن و بدن، دو جوهر کاملاً متفاوت‌اند که تنها از طریق نوعی تعامل (در غده صنوبری مغز) با هم ارتباط دارند. این دوگانگی، تأثیر عمیقی بر فلسفه غرب گذاشت و مسئله «تعامل ذهن و بدن» را به یکی از مهم‌ترین مسائل فلسفه مدرن بدل کرد (دکارت، ۱۳۸۳: ص ۹۱).

۲،۱،۱،۲،۵ پیامدهای کوگیتو و سوژه مدرن انسان‌محوری: انسان، معیار و سنجه حقیقت و واقعیت می‌شود. خودآگاهی: آگاهی از خود، مبنای هرگونه شناخت و اخلاق است. علم جدید: علم مدرن، با تأکید بر مشاهده، آزمایش و ریاضیات، بر پایه ذهنیت سوژه استوار می‌شود. فلسفه مدرن: فیلسوفانی چون اسپینوزا، لایبنیتس، کانت، هگل و حتی هایدگر، همگی به‌نحوی با مسئله سوژه و ابژه درگیرند (احمدی، ۱۳۸۰: ص ۲۹).

گزاره معروف «می‌اندیشم، پس هستم» نه تنها نقطه عطفی در تاریخ فلسفه ایجاد کرد، بلکه انقلابی کوپرنیکی در معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی غرب به وجود آورد. دکارت با قرار دادن سوژه اندیشنده در مرکز فلسفه، بنیان‌گذار مدرنیته شد و راه را برای پرسش‌های جدید درباره ذهن، عین، سوژه و ابژه گشود (احمدی، ۱۳۸۰: ص ۲۳).

۲،۱،۱،۲،۱ زمینه تاریخی: انقلاب کوپرنیکی در فلسفه

اصطلاح «انقلاب کوپرنیکی» ابتدا برای توصیف تحول علم نجوم به کار رفت؛ جایی که نیکلاس کوپرنیک با کنار گذاشتن مدل زمین‌مرکزی بطلمیوسی، خورشید را در مرکز منظومه شمسی قرار داد و جهان‌بینی علمی را دگرگون کرد. دکارت با الهام از این تحول، انقلابی مشابه در فلسفه پدید آورد: به جای آنکه انسان را موجودی منفعل در برابر جهان عینی بداند، او را به سوژه‌ای فعال و خودبنیاد بدل کرد که همه‌چیز باید از منظر او سنجیده شود. این تحول، فلسفه را از جهان‌محوری به انسان‌محوری سوق داد.

۲،۱،۱،۲،۲ شک روش‌شناختی و جست‌وجوی یقین

دکارت با تردید در همه‌چیز آغاز می‌کند (شک روش‌شناختی)، از جمله: داده‌های حسی (که ممکن است فریب‌دهنده باشند)، استدلال‌های عقلی (که ممکن است خطاپذیر باشند)، حتی وجود جهان خارج و بدن خودش. اما او درمی‌یابد که حتی اگر در همه‌چیز شک کند، نمی‌تواند در این واقعیت تردید کند که «شک می‌کند» یا می‌اندیشد. این آگاهی از اندیشیدن، نخستین یقین غیرقابل تردید است: می‌اندیشم، پس هستم (دکارت، ۱۳۸۳: ص ۵۹).

۲،۱،۱،۴ هایدگر: نقد دوگانگی و تولد دازاین

۲،۱،۱،۴،۱ نقد متافیزیک غرب
مارتین هایدگر با نقد رادیکال متافیزیک غرب، اصطلاح «فراموشی وجود» را به‌عنوان یکی از بنیادی‌ترین مشکلات اندیشه فلسفی غرب مطرح می‌کند. به باور او، از افلاطون تا نیچه، متافیزیک غربی به‌جای توجه به «وجود»، صرفاً به «موجودات» و ویژگی‌ها و روابط آن‌ها پرداخته است (شایگان، ۱۳۸۵: ۷۴). این غفلت، به‌تدریج سبب شده است که پرسش از معنای وجود، که به‌زعم هایدگر اساسی‌ترین و نخستین پرسش فلسفه است، به حاشیه رانده شود و حتی به‌کلی فراموش گردد. در کتاب هستی و زمان، هایدگر نشان می‌دهد که سنت فلسفی غرب، از آغاز با افلاطون و ارسطو، به‌جای طرح پرسش بنیادین از معنای وجود، عمدتاً به تبیین و طبقه‌بندی موجودات پرداخته و بدین‌سان «وجود» را به‌صورت مفهومی کلی و انتزاعی فهم کرده است (هایدگر، ۱۳۹۸: ۳۵-۳۷). این رویکرد که هایدگر از آن با عنوان «فراموشی وجود» یاد می‌کند، موجب شده است که وجود نه به‌مثابه امری گشاینده و رخدادی بنیادین، بلکه در سطح یک مقوله منطقی یا ویژگی مشترک میان موجودات تلقی شود (همان: ۴۱). به نظر هایدگر، متافیزیک سنتی به‌جای طرح پرسش «بودن چیست؟»، همواره به پرسش «چه چیزی هست؟» بسنده کرده است (همان، ۴۴). او این وضعیت را نه صرفاً یک خطای نظری، بلکه وضعیتی تاریخی و آگزیستانسیال می‌داند که افق فهم و شیوه بودن انسان در جهان را تعیین می‌کند (هایدگر، ۱۳۸۷: ۲۱-۲۳). در این چارچوب، برخی مفسران ایرانی نیز بر این نکته تأکید کرده‌اند که فراموشی وجود نزد هایدگر، به معنای گسست انسان از امکان فهم اصیل هستی است (داوری اردکانی، ۱۳۹۰: ۵۸).

انسان مدرن، به‌جای آنکه خود را در نسبت با راز و گشودگی وجود تعریف کند، خود و جهان را مجموعه‌ای از اشیا و منابع قابل مصرف می‌بیند. این

سوژه اندیشنده دکارت، مبنای یقین و حقیقت شد. این تحول، فلسفه غرب را از جهان‌محوری به انسان‌محوری سوق داد و مسئله ذهن/عین و سوژه/ابژه را به کانون فلسفه مدرن بدل کرد. کوگیتو، نقطه آغاز همه پرسش‌های فلسفی درباره شناخت، هستی و هویت انسان در دوران جدید است (همان، ۳۱)

۲،۱،۱،۳ کانت: سوژه استعلایی و محدودیت‌های عقل محض در عصر روشنگری

ایمانوئل کانت (Immanuel Kant)، ۱۷۲۴-۱۸۰۴، از بزرگ‌ترین فیلسوفان عصر روشنگری و بنیان‌گذار ایده‌آلیسم استعلایی است. او در نقد عقل محض با طرح پرسش از امکان، حدود و شرایط شناخت، تحولی بنیادین در فلسفه غرب پدید آورد و نقش عقل انسانی را در نسبت با جهان بازتعریف کرد (کانت، ۱۳۸۶: ۵۱-۵۴). کانت در واکنش به عقل‌گرایی دکارتی و تجربه‌گرایی هیومی، نظریه‌ای ارائه می‌دهد که براساس آن، شناخت حاصل برهم‌کنش داده‌های حسی و ساختارهای پیشینی فاهمه است. در این چارچوب، «سوژه استعلایی» به‌عنوان شرط امکان تجربه و شناخت مطرح می‌شود، درحالی‌که عقل انسانی هم‌زمان با محدودیت‌های بنیادین مواجه است و نمی‌تواند به شناخت امور فی‌نفسه دست یابد (همان، ۸۲-۸۵).

کانت به جای آنکه ذهن را منفعل در برابر جهان بداند، استدلال کرد که ذهن انسان با ساختارها و مقولات پیشینی خود، داده‌های حسی را سامان می‌دهد و جهان را برای ما قابل فهم می‌سازد. به بیان کانت: «پیش‌از من تصور می‌شد که شناخت باید خود را با اشیا تطبیق دهد؛ اما اکنون باید فرض کنیم که اشیا باید خود را با شناخت ما تطبیق دهند». این دیدگاه، ذهن را نه صرفاً دریافت‌کننده، بلکه شکل‌دهنده تجربه معرفی می‌کند (کانت، ۱۳۸۶: ۶۵).

استمرار یافته است. در هستی و زمان، هایدگر برای رهایی از این فراموشی، پروژه‌ای بنیادین را پیشنهاد می‌کند: بازگشت به پرسش از وجود و احیای «هستی‌شناسی بنیادین». او معتقد است که تنها با بازاندیشی در نسبت انسان (دازاین) با وجود، می‌توان به گشودگی اصیل نسبت به هستی دست یافت. دازاین، برخلاف سوژه دکارتی، نه موجودی منفصل از جهان، بلکه «هستی-در-جهان» است؛ یعنی موجودی که همواره درگیر، درون‌مانده و گشوده به وجود است (شایگان، ۱۳۸۵: ۱۰۶). هایدگر تأکید می‌کند که فراموشی وجود، نه فقط نتیجه بی‌توجهی فیلسوفان، بلکه محصول شیوه زیستن و اندیشیدن روزمره انسان است. انسان‌ها اغلب در «سقوط به جمع» و کلیشه‌های فرهنگی و زبانی گرفتار می‌شوند و به‌جای پرسش اصیل از وجود، تنها براساس عادت‌ها و قراردادهای زندگی می‌کنند (داوری اردکانی، ۱۳۹۰: ۷۲). او برای خروج از این وضعیت، به امکان «خودبودگی اصیل» اشاره می‌کند؛ یعنی بازگشت به تجربه زیسته و پرسش‌گری بنیادین درباره بودن. در دوره‌های متأخر اندیشه‌اش، هایدگر فراموشی وجود را نه فقط به‌عنوان یک غفلت انسانی، بلکه به‌عنوان نوعی «دوری وجود» یا «خودپوشیدگی وجود» تفسیر می‌کند. به باور او، گشودگی به حقیقت وجود، امری است که باید رخ دهد و انسان تنها می‌تواند خود را برای این رخداد آماده کند (پورجوادی، ۱۳۹۵: ۸۸). بنابراین، مسئولیت فیلسوف و انسان مدرن، نه تملک و تسلط بر وجود، بلکه آمادگی برای پذیرش و گشودگی نسبت به حقیقت وجود است.

نقد رادیکال هایدگر بر متافیزیک غرب، که در قالب مفهوم «فراموشی وجود» صورت‌بندی می‌شود، نشان می‌دهد که سنت فلسفی غرب، از افلاطون تا نیچه، عمدتاً با تمرکز بر موجودات و تعیین ویژگی‌ها و مبادی آن‌ها، از طرح پرسش بنیادین درباره معنای بودن غفلت کرده است. به تعبیر داوری اردکانی، متافیزیک غرب همواره در افق موجودات اندیشیده و وجود را یا بدیهی فرض کرده یا به حاشیه رانده

نگاه، به‌ویژه در عصر جدید و با ظهور علم و تکنولوژی، تشدید شده است؛ جایی که جهان به «ذخیره‌ای آماده برای بهره‌برداری» و انسان به سوژه‌ای مسلط و کنترل‌گر بدل می‌شود (شایگان، ۱۳۸۵: ۹۲). در تحلیل هایدگر، فراموشی وجود به معنای نادیده‌گرفتن «تفاوت هستی‌شناختی» است؛ یعنی تمایز بنیادین میان «وجود» و «موجودات». به نظر او، سنت متافیزیکی غرب با یکی انگاشتن وجود و موجود، همواره این تفاوت را مخدوش کرده و وجود را به‌مثابه یکی از ویژگی‌ها یا مقولات موجودات فهم کرده است (هایدگر، ۱۳۹۸: ۶۵). در نتیجه، پرسش از معنای وجود - که به باور هایدگر باید پرسشی همواره گشوده و بنیادین باقی بماند - به حاشیه رانده شده و به دست فراموشی سپرده شده است. هایدگر تأکید می‌کند که غفلت از تفاوت هستی‌شناختی، بنیان اصلی فراموشی وجود و سرچشمه بحران اندیشه متافیزیکی در سنت فلسفی غرب است (هایدگر، ۱۳۸۷: ۵۱).

۲،۱،۱،۴،۲ فراموشی وجود

هایدگر در نقد خود به سنت متافیزیکی غرب، به ساختاری اشاره می‌کند که آن را «آنتوتئولوژی» می‌نامد؛ یعنی گرایش متافیزیک به تبیین کلیت موجودات همراه با تعیین یک «موجود برتر» به‌عنوان بنیاد نهایی هستی. در این چارچوب، وجود نه به‌مثابه افق گشاینده فهم، بلکه در قالب عالی‌ترین موجود - همچون خدا به‌عنوان علت‌العلل - اندیشیده می‌شود و بدین‌سان، پرسش از معنای خود وجود به حاشیه رانده می‌شود (داوری اردکانی، ۱۳۹۰: ۷۳-۷۶). در سنت متافیزیکی، حتی الاهیات فلسفی نیز در چارچوب موجودشناسی باقی می‌ماند و وجود به مرتبه یک موجود اعلی فروکاسته می‌شود؛ امری که از نظر هایدگر، یکی از بنیادی‌ترین نمودهای فراموشی وجود است (اعوانی، ۱۳۸۲: ۱۰۵-۱۰۸).

به باور او، این رویکرد هم در فلسفه کلاسیک (افلاطون و ارسطو)، هم در فلسفه جدید (دکارت، لایبنیتس و کانت) و هم در متافیزیک مدرن (نیچه)

است؛ امری که درنهایت به انسداد پرسش از هستی انجامیده است (داوری اردکانی، ۱۳۹۰: ۶۵-۶۸).

۲،۱،۱،۴،۳ دازاین: هستی-در-جهان

در فلسفه‌ی مارتین هایدگر، مفهوم دازاین (Dasein) جایگاهی محوری و بنیادین دارد و کل پروژه «هستی و زمان» بر تحلیل اگزیزستانسیال این مفهوم استوار است. دازاین، که در زبان آلمانی به معنای «بودن-آنجا» یا «حضور» است، نزد هایدگر به معنای وجود خاص انسانی است؛ یعنی آن شیوه‌ای از بودن که مختص انسان است و با آگاهی، پرسش‌گری و گشودگی به جهان تعریف می‌شود (جمشیدی‌ها، ۱۳۹۲: ۲۵). برخلاف رویکردهای سنتی فلسفه که وجود انسان را در قالب سوژه (subject) یا نفس اندیشنده (مانند دکارت) یا حتی به‌عنوان موجودی زیستی و روانی تحلیل می‌کردند، هایدگر با مفهوم دازاین، افق تازه‌ای برای فهم هستی انسانی می‌گشاید و دوگانگی سنتی سوژه/ابژه را واسازی می‌کند (شرفی، ۱۳۹۰: ۸۱). دازاین، به تعبیر هایدگر، همان موجودی است که برای او بودن خودش مسئله است؛ یعنی تنها انسان است که می‌تواند درباره‌ی بودن خود بیندیشد، آن را به پرسش بگیرد و نسبت به معنای هستی خود دغدغه‌مند باشد. این ویژگی، دازاین را از همه‌ی موجودات دیگر متمایز می‌کند. حیوانات، اشیا و پدیده‌های طبیعی، هرچند وجود دارند، اما بودن برای آن‌ها مسئله نیست؛ آن‌ها صرفاً «هستند»، اما نمی‌توانند درباره‌ی هستی خود تأمل کنند یا معنای بودن را جست‌وجو نمایند. اما انسان، به‌عنوان دازاین، همواره درگیر پرسش از بودن است و این پرسش‌گری، بنیاد اگزیزستانسیال او را شکل می‌دهد (یوسفی، ۱۳۹۵: ۶۷). یکی از نوآوری‌های کلیدی هایدگر در تعریف دازاین، تأکید بر «هستی-در-جهان» (In-der-Welt-sein) است. هایدگر با این اصطلاح، برخلاف سنت دکارتی که انسان را سوژه‌ای منزوی و جدا از جهان می‌دانست، نشان می‌دهد که وجود انسانی همواره در جهان و با جهان است؛ یعنی انسان نه موجودی منفصل و ناظر بی‌طرف بر جهان،

بلکه موجودی است که از ابتدا و به‌طور بنیادین، درگیر با جهان، دیگران و امکانات زیستن است. دازاین، همواره در شبکه‌ای از روابط، معانی، امکانات و پروژه‌ها قرار دارد و بودن او، بودن «در جهان» است، نه بودن در خلأ یا جدایی از جهان.

۲،۱،۱،۴،۴ سوژه و ابژه از نگاه هایدگر

در این چارچوب، هایدگر دوگانگی سنتی سوژه/ابژه را واسازی می‌کند. در فلسفه مدرن، به‌ویژه از دکارت به بعد، انسان به‌عنوان سوژه‌ای مستقل، ناظر و کنترل‌گر در برابر ابژه‌ها و جهان بیرونی قرار می‌گیرد. این رویکرد، به جدایی و تقابل میان ذهن و عین، فاعل و مفعول، و انسان و جهان می‌انجامد. اما هایدگر با تحلیل دازاین به‌عنوان هستی-در-جهان، نشان می‌دهد که چنین جدایی‌ای نه‌تنها نادرست، بلکه غیرممکن است. دازاین، از همان آغاز، در جهان است و جهان برای او همیشه معنایی دارد؛ جهان صرفاً مجموعه‌ای از اشیا بی‌جان نیست، بلکه افقی از امکانات، معانی و روابط است که دازاین در آن زندگی می‌کند، عمل می‌کند و می‌اندیشد (آشتیانی، ۱۳۹۷: ۱۱۹). تحلیل هایدگر از دازاین به‌عنوان هستی-در-جهان، راه را برای نقد بنیادین سوژه‌محوری و ابژه‌انگاری در فلسفه غرب می‌گشاید. دازاین، نه سوژه‌ای منزوی و نه ابژه‌ای منفعل است؛ بلکه موجودی است که بودن او همواره در نسبت با جهان، دیگران و امکانات زیستن معنا می‌یابد. این رویکرد، امکان فهمی پویاتر، اگزیزستانسیال‌تر و زیسته‌تر از وجود انسانی را فراهم می‌کند و فلسفه را از بن‌بست‌های دوگانه‌انگاری ذهن/عین و سوژه/ابژه رهایی می‌بخشد.

۲،۱،۱،۴،۵ زبان به‌مثابه‌ی خانه‌ی وجود در فلسفه‌ی هایدگر

مارتین هایدگر در آثار متأخر خود، به‌ویژه در «نامه‌ی درباب اومانیسیم» (۱۹۴۶)، با بیان جمله مشهور «زبان خانه‌ی وجود است»، رابطه‌ی بنیادین زبان و وجود

۲،۲ آرای منتقدان در باب ذهن و عین در شعر معاصر

بحث ذهنیت و عینیت از بنیادی‌ترین محورهای نقد و تحلیل شعر معاصر فارسی است. منتقدان و پژوهشگران برجسته، از جمله برهانی، مختاری و جورکش، این دو ساحت را نه تنها در سطح نظری بلکه در ساختار و محتوای شعر شاعران نوگرا همچون نیما یوشیج و مهدی اخوان ثالث بررسی کرده‌اند. اما آن‌ها به بررسی فلسفی ذهنیت و عینیت نپرداخته و صرفاً براساس تعریفی که خود از ذهنیت و عینیت ارائه داده و می‌توان گفت بین منتقدان ادبی معاصر مشترک است، عینیت و ذهنیت را در شعر نو تحلیل کرده‌اند. این تعاریف را به‌طور خلاصه می‌توان به این شکل بیان کرد: عینیت (ابژکتیویته): بازنمایی واقعیت بیرونی و جهان محسوس، به دور از دخالت احساسات و تخیل شاعر؛ تکیه بر مشاهده، تجربه زیسته و توصیف دقیق اشیا و پدیده‌ها. ذهنیت (سوبرژکتیویته): بازتاب تخیل، احساسات، حالات روانی و تجربه درونی شاعر؛ استفاده از زبان نمادین، استعاره و تصویرسازی انتزاعی برای بیان تجربه فردی و شهودی (جورکش، ۱۳۸۱: ۱۶۲).

۲،۲،۱ تحول ذهنیت و عینیت در شعر معاصر

موضوعی که منتقدان و پژوهشگران شعر معاصر بر آن اتفاق نظر دارند حرکت شعر این دوره به سمت جزئی‌نگری است. محمد مختاری، شاعر و منتقد معاصر، معتقد است شعر فارسی از سنت به مدرنیته، از شعر کلی‌نگر و ذهن‌گرای کلاسیک به شعر انسان‌محور و تجربه‌گرا در عصر معاصر گذر کرده است (مختاری، ۳۵۱: ۱۳۷۲). در شعر سنتی، انسان اغلب در سایه مفاهیم اسطوره‌ای و دینی قرار داشت و فردیت شاعرانه کم‌رنگ بود. اما با آغاز شعر نو توسط نیما یوشیج، فردیت، تجربه زیسته و نگاه انتقادی به جامعه و تاریخ به مرکزیت شعر راه یافت.

را بازتعریف می‌کند. این گزاره، که هسته اصلی هرمنوتیک فلسفی هایدگر را تشکیل می‌دهد، نه تنها زبان را از سطح ابزار ارتباطی فراتر می‌برد، بلکه آن را به‌عنوان بستر آشکارگی وجود و امکان فهم انسان از خود و جهان معرفی می‌کند (واعظی، ۱۳۹۶: ۹۴). هایدگر با این رویکرد، تقابل سنتی بین زبان به‌مثابه ابزار بیان و وجود به‌مثابه واقعیتی پیش‌زبانی را رد می‌کند و نشان می‌دهد که زبان، محل «رخداد» وجود است. هایدگر در نقد متافیزیک غرب استدلال می‌کند که فلسفه سنتی، زبان را به‌عنوان مجموعه‌ای از نشانه‌ها برای بازنمایی مفاهیم یا توصیف اشیا تقلیل داده است. درمقابل، او زبان را «آشکارساز وجود» می‌داند؛ یعنی زبانی که در آن وجود خود را از پس پنهان‌بودگی نشان می‌دهد. به بیان هایدگر، زبان صرفاً ابزار انتقال اطلاعات نیست، بلکه افقی است که در آن وجود اشیا، انسان و جهان آشکار می‌شود. برای مثال، وقتی واژه‌ای مانند «درخت» را به کار می‌بریم، این واژه صرفاً بر شیئی خارجی دلالت نمی‌کند، بلکه نحوه حضور درخت در جهان و رابطه ما با آن را شکل می‌دهد.

۲،۱،۱،۴،۶ شعر به‌مثابه آشکارگی حقیقت

هایدگر شعر را نه بازنمایی جهان، بلکه آشکارگی حقیقت می‌داند؛ فرایندی که در آن وجود از پس پنهان‌بودگی خود را نشان می‌دهد. شعر هولدرلین، از دید هایدگر، نمونه اعلای این آشکارگی است، چراکه او نه تنها به توصیف طبیعت یا تجربه‌های انسانی می‌پردازد، بلکه امر قدسی را به‌عنوان بنیاد هستی به صحنه می‌آورد. هایدگر در تفسیر شعر «همچون در روز عید...» هولدرلین نشان می‌دهد که شاعر با نامیدن «طبیعت» به‌مثابه امر قدسی، افقی تازه برای فهم رابطه انسان با وجود می‌گشاید (فاضلی، ۱۳۹۸: ۱۱۵). طبیعت در این شعر، نه یک پدیده فیزیکی، بلکه نیرویی زنده و قدسی است که هستی انسان و جهان را دربرمی‌گیرد.

پیوستار معنایی و تجربی بازتعریف کنند. در این چارچوب، «تن» به‌عنوان جایگاه ادراک، احساس و تجربه زیسته، و «جان» به‌مثابه افق معنابخش، نیت‌مند و تأویلی معرفی می‌شود (شعیری، ۱۴۰۳). آن‌ها نشان می‌دهند که کنش‌های نشانه‌ای همواره در بستری تن‌مند شکل می‌گیرند و معنا از‌خلال تعامل پویای بدن با فضا، زمان، عاطفه و دیگری پدید می‌آید. از این منظر، سوژه نه یک ذهن انتزاعی، بلکه موجودی تن-جان‌مند است که معنا را در نسبت با موقعیت وجودی خود می‌سازد. پژوهشگران این حوزه با بهره‌گیری از مفاهیمی چون ادراک حسی، عاطفه، حضور، و تجربه زیباشناختی، توضیح می‌دهند که چگونه تن می‌تواند به عاملی فعال در تولید معنا بدل شود و جان نیز بدون اتکا به تجربه تن‌مند، قادر به شکل‌دهی معنا نخواهد بود.

۲٫۴ بحث

۲٫۴٫۱ تحلیل شعر «زمستان»

در شعر زمستان اخوان شاهد حرکت تدریجی سوژه از سطح صرف «وجود» تا تلاش برای «امتزاج با هستی» و درنهایت بازگشت به انقطاع است. شعر «زمستان» روایت خطی یک وضعیت اجتماعی نیست، بلکه بازنمایی سیر اگزیستانسیال سوژه‌ای است که در مواجهه با جهان، دیگران و هستی، پیوسته در آستانه حضور و غیاب قرار دارد. بر این اساس، تحلیل شعر بر مبنای مراحل زیر سامان می‌یابد:

۲٫۴٫۱٫۱ مراحل شش‌گانه امتزاج با هستی

برای تحلیل دقیق شعر زمستان، براساس مفاهیم کلیدی فلسفه هایدگر، شش مرحله تجربه وجودی سوژه در شعر «زمستان» تدوین شده است. این مراحل چارچوب تحلیلی نگارنده برای درک حضور، تعامل و امتزاج سوژه با هستی در شعر زمستان هستند و با الهام از مفاهیم هایدگری مانند «فراموشی وجود»، «بودن-در-جهان»، «اضطراب

۲٫۲٫۲ دیالکتیک ذهن و عین در شعر معاصر

منتقدان شعر معاصر را بازتاب تحولات اجتماعی، سیاسی و ذهنی جامعه ایرانی می‌دانند. محمد مختاری معتقد است: شعر نو، به‌ویژه پس‌از مشروطه، به رسانه‌ای برای بیان دغدغه‌های انسانی، فردیت، رنج، امید و اعتراض بدل شد. شاعران نوگرا، از نیما تا شاملو، فروغ، اخوان و سپهری، تجربه فردی و اجتماعی انسان را به زبان شعر بدل کردند. شعر معاصر نه‌صرفاً ذهنی و فردی، نه‌صرفاً عینی و اجتماعی، بلکه حاصل پیوند و دیالکتیک این دو ساحت است. نیما با تأکید بر مشاهده و تجربه زیسته، شعر را از ذهن‌گرایی صرف به عرصه اجتماعی و تاریخی کشاند و به دیالکتیکی میان ذهن و عین رسید (همان، ۴۸۲ و ۴۸۳). شاملو و فروغ، با بهره‌گیری از تخیل و زبان تصویری، ذهنیت شاعرانه را به اوج رساندند اما از واقعیت اجتماعی نیز غافل نماندند. رضا براهنی، دیگر شاعر و منتقد معاصر، بر این باور است که شعر مدرن زمانی موفق است که از ذهن‌گرایی انتزاعی و عینیت‌گرایی صرف عبور کند و به تعادلی خلاقانه میان این دو دست یابد. براهنی تأکید می‌کند که شاعر باید هم به تجربه فردی وفادار باشد و هم نسبت به واقعیت اجتماعی و تاریخی مسئولیت‌پذیر باقی بماند. تصویرهای شعری موفق، حاصل پیوند تجربه عینی (مشاهده و لمس واقعیت) و ذهنیت شاعرانه (تخیل و کشف درونی) هستند (براهنی، ۱۳۵۸: ۷۳).

۲٫۳ تن و جان در برابر ذهن و عین

تن و جان از نگاه نشانه‌معناشناسی گفتمانی، در فرایند تولید معنا نقش اساسی دارند و معنا نه‌صرفاً محصول ساختارهای زبانی یا ذهنی، بلکه حاصل کنش متقابل تن، جان و جهان است. اندیشمندان این حوزه با نقد دوگانه کلاسیک تن/جان در سنت‌های فلسفی و نشانه‌شناختی، بر آنند که این دو ساحت را نه به‌صورت تقابل، بلکه در قالب یک

تعامل ناپایدار، بحران‌زده و آمیخته به خودانگاری منفی است.

۲،۴،۱،۱،۵ تلاش برای امتزاج سوژه و هستی در این مرحله، مرز میان سوژه و ابژه تضعیف می‌شود. عناصر طبیعی، به‌ویژه «سرما»، از ابژه صرف خارج شده و به نیرویی شبه‌سوژه بدل می‌شوند که بر آگاهی و بدن سوژه سلطه می‌یابد. باین‌وجود، امتزاج کامل تحقق نمی‌یابد و تجربه سوژه به آسیب، بی‌اعتمادی و تردید نسبت به هرگونه رهایی متعالی ختم می‌شود.

۲،۴،۱،۱،۶ بازگشت به انقطاع دائمی مرحله نهایی مدل، بازگشت دایره‌وار به وضعیت آغازین است. بی‌پاسخی، بسته‌بودن درها، غیاب امر قدسی و استمرار سرما نشان می‌دهد که فرایند وجودی سوژه به گشایش منجر نشده است. این بازگشت، نه شکست فردی، بلکه بازنمایی وضعیت انسان مدرن در عصر گشتل و محدودشدن امکان‌های متعالی است.

۲،۴،۱،۲ تن و جان در شعر زمستان نظریه نشانه‌معناشناختی تن و جان، با تأکید بر نقش تن در تولید معنا و تجربه زیسته، چارچوبی فراهم می‌آورد که امکان خوانش وجودی شعر «زمستان» را فراتر از تفسیرهای صرفاً اجتماعی یا تاریخی ممکن می‌سازد. در این چارچوب، «تن» نه صرفاً یک عنصر فیزیولوژیک، بلکه محل ادراک، احساس و کنش نشانه‌ای است و «جان» افق معنابخش و امکان‌گشودگی به هستی تلقی می‌شود. این تمایز مفهومی، در شعر «زمستان» به‌صورت گسست و اختلال در رابطه تن و جان بازنمایی می‌شود. در شعر «زمستان»، سرما پیش‌از آنکه یک پدیده طبیعی باشد، کیفیتی تن‌مند دارد؛ سرمایایی که مستقیماً بر بدن اثر می‌گذارد، نفس را

آگزیزتانسسیال» و «انسداد افق معنا» شکل گرفته‌اند.

۲،۴،۱،۱،۱ وجود سوژه در این مرحله، سوژه صرفاً در سطح «بودن» قرار دارد، بی‌آنکه به حضور اصیل در هستی دست یافته باشد. نشانه‌های این وضعیت، بی‌پاسخی، تنهایی و گسست اولیه از جهان است. این سطح با مفهوم «فراموشی هستی» در اندیشه هایدگر هم‌خوانی دارد؛ جایی که انسان هست، اما نسبت معناداری با هستی برقرار نمی‌کند.

۲،۴،۱،۱،۲ حضور سوژه در این مرحله، سوژه می‌کوشد خود را در جهان بیابد و با دیگران ارتباط برقرار کند، اما این حضور، حضوری منقبض، ناکام و محدود است. انزوای جمعی، فروبستگی ارتباط انسانی و ناتوانی در گشودن افق‌های معنایی، نشان می‌دهد که سوژه هنوز به «بودن-در-جهان» به معنای هایدگری نرسیده است.

۲،۴،۱،۱،۳ حضور در هستی در این سطح، مسئله صرف فیزیکی یا اجتماعی نیست، بلکه امکان انکشاف هستی مطرح می‌شود. مواجهه سوژه با طبیعت سرد، دیوارها، تاریکی و سرما، نشان‌دهنده تلاش نافرجام او برای حاضرشدن در هستی است. این مرحله با مفاهیمی چون پنهانی، اضطراب آگزیزتانسسیال و انسداد افق معنا پیوند دارد.

۲،۴،۱،۱،۴ تعامل و درهم‌تنیدگی سوژه و هستی در این مرحله، سوژه می‌کوشد از وضعیت انفعال خارج شود و وارد رابطه‌ای دیالکتیکی با هستی شود. مناجات، خطاب مستقیم، تأکید بر «منم من»، و درخواست پاسخ، نشانه‌های تلاش برای انتقال متقابل انرژی میان سوژه و هستی‌اند. باین‌حال، این

به «ابر تاریک» بدل می‌کند، حواس را مختل می‌سازد و امکان ارتباط را از میان می‌برد. در منطق نشانه‌معناشناسی تن و جان، چنین وضعیتی نشانه غلبه «تن محافظه و منجمد» بر «تن رخدادی» است؛ تنی که در برابر تغییر مقاومت می‌کند و در تکرار، سکون و انجماد فرو می‌رود. این انجماد تن‌مند، به انسداد فرایند معنابخشی می‌انجامد و جان را از ایفای نقش گشودگی و استعلایی خود باز می‌دارد. از سوی دیگر، جان در شعر «زمستان» در وضعیتی منزوی و ناکام قرار دارد. تلاش‌های سوژه برای خطاب، مناجات و طلب پاسخ («سلامم را تو پاسخ گوی...») نشانه‌های میل جان به برقراری ارتباط و عبور از وضعیت انجمادی تن است؛ اما این تلاش‌ها به دلیل سیطره سرما و بسته‌بودن افق‌های وجودی به شکست می‌انجامد. در این وضعیت، جان قادر به «میزبانی در تن» نیست و نمی‌تواند تن را به سوی تجربه‌ای رخدادی و گشوده سوق دهد. بدین ترتیب، شعر «زمستان» را می‌توان بازنمایی وضعیتی دانست که در آن، تن سرد و منجمد، جان را در خود محصور کرده و امکان عبور به سوی حضور استعلایی و معنامند از میان رفته است. این وضعیت با خوانش هایدگری از «فراموشی هستی» هم‌پوشانی دارد: تن درگیر بقا، عادت و انجماد است و جان از نسبت اصیل با هستی باز می‌ماند.

۲،۴،۱،۳،۲ حضور سوژه

سوژه در تلاش است تا خود را در جهانی که در آن حضور دارد، بیابد، اما به دلیل سردی، دوری و ناامیدی، این حضور ناممکن به نظر می‌رسد.

«سرها در گریبان است/کسی سر بر نیاورد کرد پاسخ گفتن و دیدار یاران را»

(اخوان ثالث، ۹۷: ۱۳۸۰).

تصاویری از انزوای سوژه و ناتوانی در برقراری ارتباط با جهان و دیگران هستند و اشاره به انزوا، خمودگی، و انقباض انسان‌ها دارد. تلاش برای ابراز محبت، که البته با پس‌زدگی مواجه می‌شود. با این حال، سوژه در موضع کنش است. محدودیت دید به «پیش پا» نشانه انسداد در درک افق‌های هستی است:

«نگه جز پیش پا را دید نتواند/ که ره تاریک و لغزان است»

(همان).

دیگران درون خود فرورفته‌اند؛ هیچ تعامل انسانی وجود ندارد: «و گر دست محبت سوی کس یازی/ به اکراه آورد دست از بغل بیرون». این نشانه دوری از «بودن-در-جهان» به معنای هایدگری است.

به «ابر تاریک» بدل می‌کند، حواس را مختل می‌سازد و امکان ارتباط را از میان می‌برد. در منطق نشانه‌معناشناسی تن و جان، چنین وضعیتی نشانه غلبه «تن محافظه و منجمد» بر «تن رخدادی» است؛ تنی که در برابر تغییر مقاومت می‌کند و در تکرار، سکون و انجماد فرو می‌رود. این انجماد تن‌مند، به انسداد فرایند معنابخشی می‌انجامد و جان را از ایفای نقش گشودگی و استعلایی خود باز می‌دارد. از سوی دیگر، جان در شعر «زمستان» در وضعیتی منزوی و ناکام قرار دارد. تلاش‌های سوژه برای خطاب، مناجات و طلب پاسخ («سلامم را تو پاسخ گوی...») نشانه‌های میل جان به برقراری ارتباط و عبور از وضعیت انجمادی تن است؛ اما این تلاش‌ها به دلیل سیطره سرما و بسته‌بودن افق‌های وجودی به شکست می‌انجامد. در این وضعیت، جان قادر به «میزبانی در تن» نیست و نمی‌تواند تن را به سوی تجربه‌ای رخدادی و گشوده سوق دهد. بدین ترتیب، شعر «زمستان» را می‌توان بازنمایی وضعیتی دانست که در آن، تن سرد و منجمد، جان را در خود محصور کرده و امکان عبور به سوی حضور استعلایی و معنامند از میان رفته است. این وضعیت با خوانش هایدگری از «فراموشی هستی» هم‌پوشانی دارد: تن درگیر بقا، عادت و انجماد است و جان از نسبت اصیل با هستی باز می‌ماند.

۲،۴،۱،۳ تحلیل شعر براساس مراحل شش‌گانه

۲،۴،۱،۳،۱ وجود سوژه

در آغاز شعر، راوی با نوعی «بی‌جوابی» و «تنهایی» روبرو است.

«سلامت را نمی‌خواهند پاسخ گفت»

(اخوان ثالث، ۹۷: ۱۳۸۰).

راوی در وضعیت بی‌پاسخی قرار دارد. در اینجا سوژه هنوز به‌طور کامل در هستی «حضور» نیافته است. این وضعیت «بی‌پاسخ‌گویی» نشانه‌ای از فاصله‌گذاری سوژه از حضور و معناست، که بازتابی از نگرانی‌های هایدگر درباره «وجود» و «فراموشی

تاریک» نشانه‌ی تبدیل حیات به مرگ و زوال است. «دیوار» مانع بصری و نمادینی است که انسداد چشم‌انداز آگزیستانسیال و عدم دسترسی به افق‌های معنایی را نمایان می‌کند. این حالت از «پنهانی» و «محصور بودن» نشان‌دهنده‌ی فاصله‌گیری از «حضور» کامل است. ناتوانی در دیدن چشم‌انداز هستی. این تاریکی و لغزندگی، استعاره‌ای است از بی‌جهتی، اضطراب آگزیستانسیال (شعیری، ۱۳۹۸: ۶۲). بی‌جهتی آگزیستانسیال و لغزندگی، عدم ثبات در موقعیت‌یابی وجودی را نمایان می‌کند. نگاه به پای خود، فرورفتگی در فوریت‌های روزمره است. تضاد معنایی «سرما» و «سوزان» شدت رنج آگزیستانسیال را بیان می‌کند. این تضاد نشانه‌ی تنش درونی سوژه در مواجهه با شرایط سرد و بی‌رحمانه است. انقطاع از تماس بصری و روحی با دیگران اعلام می‌شود. فقدان شناخت متقابل و عدم امکان برقراری ارتباط معنادار با دوستان، نشانه‌ی عمق انزوای آگزیستانسیال است. این وضعیت نشانه‌ی غلبه‌ی تن منجمد بر تن رخدادی است؛ تنی که دیگر توان عبور از عادت، سکون و تکرار را ندارد. جان در این مرحله می‌کوشد از طریق آگاهی از رنج، اضطراب و بی‌جهتی، به حضور در هستی دست یابد، اما این تلاش در برابر سرمای هستی‌ستیز ناکام می‌ماند.

خطاب قرار دادن منجی غایب، نشانه‌ی جستجوی راه‌حلی متعالی برای وضعیت موجود است. این خطاب نوعی التماس و درخواست کمک از نیروی برتر محسوب می‌شود. تضاد تراژیک میان «مسیحا» و «پیر پیرهن چرکین» نشانه‌ی تنش میان امید به رهایی و واقعیت تلخ موجود است. شخصی‌سازی طبیعت به‌عنوان نیروی متخاصم و بی‌رحم. «ناجانمردانه» بودن سرما، نشانه‌ی عدم عدالت در شرایط وجودی است (حقوقی، ۱۳۸۴: ۱۱۰).

نه هستی برای سوژه حاضر است و نه دیگران برای او و حتی برای یکدیگر. این بند وضعیت بی‌پاسخی و انسداد رابطه را بازگو می‌کند. در اینجا، سوژه سعی در تحقق خود دارد، اما به دلیل شرایط سخت و بسته، حضور واقعی در هستی برای او دشوار است (شاهین دژی، ۱۳۸۷: ۱۲۰). این تصاویر، نشانه‌ای تن‌مند از انزوای جمعی و انسداد ارتباط انسانی است. تن‌ها دیگر نقش واسطه‌ی میان سوژه و جهان را ایفا نمی‌کنند، بلکه به پوسته‌هایی بسته بدل شده‌اند. در این وضعیت، جان نیز منزوی است و نمی‌تواند از طریق تن به رابطه‌ای معنادار با دیگری یا هستی دست یابد. حضور، حضور ناقص، منقبض و ناکام است.

۲,۴,۱,۳,۳ حضور در هستی

در بخش‌های مختلف شعر، سوژه تلاش می‌کند تا خود را در هستی حاضر کند، اما با مشکلات بسیاری روبرو است. این مرحله در شعر به‌ویژه از طریق تصاویر طبیعت و احساسات می‌گذرد.

«نفس، کز گرمگاه سینه می‌آید برون / ابری شود تاریک / چو دیوار ایستد در پیش چشمانت».....

«هوا بس ناجوانمردانه سرد است» (همان).

شاعر از احساسات زمستانی، سرما، و گم‌گشتگی استفاده می‌کند تا شرایط دشوار موجود در مواجهه با هستی را نشان دهد. در این لحظات، سوژه در مواجهه با شرایط سرد و بی‌رحمانه‌ی طبیعت، احساس می‌کند که نتوانسته است در هستی به‌طور واقعی حاضر باشد (جلالی پندری، ۱۳۹۸: ۹۵). دیوار پیش چشم، نفس که به ابر تبدیل می‌شود و سرما که همه‌چیز را فرامی‌گیرد، نشان‌دهنده‌ی این است که سوژه به‌سختی می‌تواند در این فضای سرد و بی‌روح به خود و دنیای پیرامونش برسد. «گرمگاه سینه» آخرین پناهگاه حیات و معنا محسوب می‌شود. خروج نفس از این گرمگاه، نشانه تلاش سوژه برای حضور در هستی است، اما این تلاش با مشکلات بنیادینی روبرو می‌شود. تبدیل نفس گرم به «ابر

۲،۴،۱،۳،۴ تعامل و درهم‌تنیدگی سوژه با هستی:

در این مرحله، سوژه باید بتواند انرژی خود را با هستی در میان بگذارد و به‌نوعی از انتقال متقابل برسد. این تعامل در این شعر، با تصاویری از سرما، برف، و تاریکی درهم‌آمیخته است. سوژه در مواجهه با این شرایط به‌طور مستقیم نمی‌تواند با جهان ارتباط برقرار کند و درحقیقت، «نفس» که از «گرمگاه سینه» می‌آید، به‌طور نمادین نشان‌دهنده تلاش‌های سوژه برای شکستن مرزهای سرد و بی‌روح است. در این حالت، درگیری و تنش‌های درونی سوژه با دنیای بیرونی به شکلی نمایان می‌شود که هم در درون خود سوژه و هم در دنیای بیرونی حس می‌شود. آغاز مناجات با دعای خیر، نشانه تلاش برای برقراری رابطه مثبت با مخاطب (که می‌تواند خدا، طبیعت یا انسان دیگری باشد) است. درخواست مستقیم برای پاسخ‌گویی و گشودن در، نشانه نیاز عمیق به تعامل و ارتباط است:

«مسیحای جوانمرد من! ای ترسای پیر پیرهن
چرکین/هوا بس ناجوانمردانه سرد است... آی/ دمت
گرم و سرت خوش باد/ سلامم را تو پاسخ گوی در
بگشای!»

(اخوان ثالث، ۹۸: ۱۳۸۰).

این درخواست در تضاد با بی‌پاسخی آغاز شعر قرار دارد (جلالی پندری، ۱۳۹۸: ۱۰۵). تکرار «منم من» تأکید بر هویت درحال فروپاشی است. توصیف خود به‌عنوان «میهمان» حضور دائمی اما ناخواسته را بیان می‌کند:

«منم من میهمان هر شبت لولی وش مغموم/
منم من، سنگ تپیاخوردۀ رنجور/ منم دشنام پست
آفرینش، نغمۀ ناجور»

(اخوان ثالث، ۹۸: ۱۳۸۰).

«لولی‌وش مغموم» تشبیه به قوم کوچ‌نشین بی‌خانمان است. تداوم تأکید بر هویت همراه با تشبیه به «سنگ تپیا خورده» که آسیب‌دیدگی از

طوفان‌های هستی را نشان می‌دهد. «رنجور» بودن نشانه عمق آسیب روحی است. خودانگاری منفی آگزیستانسیال در اوج خود. سوژه خود را «دشنام» و «پست» آفرینش می‌داند، که نشانه عمق بحران هویتی است. فقدان هویت مشخص و تعلق فرهنگی. «نغمۀ ناجور» نشانه عدم هماهنگی با محیط و «بی‌رنگ بی‌رنگ» بودن، فقدان هویت واضح را بیان می‌کند.

«نه از روم، نه از زنگم/ همان بیرنگ بیرنگم/ بیا
بگشای در، بگشای، دلتنگم»

(همان).

تکرار درخواست گشودن در با اضافه شدن «دلتنگ» که نشانه عمق احساس تنهایی و نیاز به همدردی است. تغییر لحن به خطاب دوستانه («حریفا! میزبانان!») همراه با تصویر «لرزیدن چون موج» که بی‌ثباتی و اضطراب آگزیستانسیال را نمایان می‌کند.

«حریفا! میزبانان! میهمان سال و ماهت پشت در
جون موج می‌لرزد»

(همان).

انکار تهدیدات فیزیکی برای تأکید بر ماهیت روحی و آگزیستانسیال مسئله. صحبت سرما و «دندان» تصویری از گفت‌وگوی بدن با محیط سرد است که نشانه شدت سردی فیزیکی و روحی است. «من امشب آمدستم وام بگذارم/ حسابت را کنار
جام بگذارم»

(همان).

تلاش برای تسویه حساب وجودی. «وام گذاشتن» نشانه نیاز به پاک کردن بدهی‌های عاطفی و روحی است. ادامه تلاش برای تسویه حساب در فضایی صمیمی «کنار جام» که نشانه آرزوی بازگشت به روابط طبیعی انسانی است.

اثر دائمی مواجهه با سردی هستی. «یادگار سیلی» نشانه‌ی ضربه‌ای است که همیشه باقی می‌ماند.

«و قندیل سپهر تنگ‌میدان، مرده یا زنده/ به تابوت ستر ظلمت نه‌توی مرگ‌اندود، پنهان است» (همان).

روشنایی مشکوک آسمانی که در تاریکی پنهان شده. تردید میان مرده یا زنده بودن این روشنایی، نشانه‌ی عدم اطمینان به امکان راه‌حل متعالی است. «حریف! رو چراغ باده را بفروز، شب با روز یکسان است»

(همان).

درخواست روشن کردن چراغ در شرایطی که تمایز میان شب و روز از بین رفته. این از بین رفتن تمایزات زمانی، نشانه‌ی اختلال در نظم طبیعی زندگی است (ملکیان، ۱۴۰۰: ۶۰). سرما از یک پدیده‌ی طبیعی فراتر می‌رود و به نیرویی شبه‌سوژه بدل می‌شود که بر بدن، حواس و ادراک سوژه سلطه دارد. اختلال شنوایی («گوش سرما برده است») و باقی‌ماندن «یادگار سیلی» نشانه‌هایی از تأثیر ماندگار این مواجهه‌ی وجودی‌اند. با این حال، امتزاج کامل رخ نمی‌دهد؛ جان قادر نیست تن را به سطحی استعلایی و رخدادی ارتقا دهد و در نتیجه، یگانگی وجودی تحقق نمی‌یابد.

۲،۴،۱،۳،۶ بازگشت به انقطاع دائمی
بازگشت به جمله‌ی آغازین، نشانگر عدم تحول و دایره‌ای بودن وضعیت انقطاع است. تمام تلاش‌های انجام شده به بی‌پاسخی اولیه برگشته است.

«سلامت را نمی‌خواهند پاسخ گفت/ هوا دلگیر، درها بسته، سرها در گریبان، دست‌ها پنهان/ نفس-ها ابر، دل‌ها خسته و غمگین/ درختان اسکلتهای بلورآجین/ زمین دل‌مرده، سقف آسمان کوتاه/ غبارآلوده مهر و ماه/ زمستان است»

«چه می‌گویی که بیگه شد، سحر شد/ بامداد آمد/ فریب می‌دهد، بر آسمان این سرخی بعد از سحرگه نیست»

(همان، ۹۹).

انکار سحر و مقاومت در برابر امید کاذب. سوژه نمی‌پذیرد که شب به سر رسیده و این امید به روشنایی را فریب می‌داند (شاهین دژی، ۱۳۸۷: ۱۲۵). جان در تلاش است تن را از وضعیت انجمادی بیرون بکشد و وارد رابطه‌ای دیالکتیکی با هستی شود. در اینجا، سوژه خود را «میهمان»، «سنگ تپیا خورده» و «نغمه‌ی ناجور» می‌نامد؛ نشانه‌هایی از بحران هویت و خودانگاری منفی. این مرحله، تلاشی است برای انتقال انرژی میان تن، جان و جهان، اما این تعامل ناپایدار و آسیب‌دیده است؛ زیرا تن همچنان زیر سلطه‌ی سرمای هستی قرار دارد.

۲،۴،۱،۳،۵ امتزاج و یکی شدن سوژه و هستی:
در نهایت، به نظر می‌رسد که در شعر تلاش‌هایی برای یکی شدن سوژه و هستی وجود دارد، اگرچه این تلاش‌ها موفقیت‌آمیز نیستند. شاعر با اشاره به دمای سرد، دندان‌ها، و سرما، از سوژه‌ای سخن می‌گوید که قادر به وصل شدن به هستی نیست. ابژه سرما از نگاه سوژه شعر، از ابژه بودن خارج می‌شود و خود با برقراری رابطه‌ای دیالکتیک با سوژه، سوژگی می‌یابد. ابژه دیداری در این شرایط دیگر ابژه نیست؛ بلکه به سوژه افسونگر تبدیل شده است. در این فعالیت دیداری وجودی از ابژه بر «من» تجلی می‌یابد که دیگر نمی‌توان آن را در یک صورت بیرونی خلاصه کرد (شعیری، ۶۲: ۱۳۹۸). آسیب‌دیدگی حس شنوایی از سرما، نشانه‌ی آسیب به قابلیت دریافت و ارتباط. این عبارت نشان می‌دهد که امکان تعامل حتی از نظر فیزیکی نیز آسیب دیده است.

«حریف! گوشِ سرما برده است این، یادگار سیلی
سرد زمستان است»

(اخوان ثالث، ۹۹: ۱۳۸۰).

(اخوان ثالث، ۹۹: ۱۳۸۰).

انزوی جمعی و فردی، «درها بسته» نشانه قطع ارتباط با جهان است. تبدیل حیات به مرگ «نفس‌ها، ابر» استعاره از گفتارهای تکراری است که حقیقت را می‌پوشانند. شیء‌شدگی طبیعت: درختان به‌مثابه «هستی فرادستی» که کارکرد طبیعی خود را از دست داده‌اند، زمین دلمرده، سقف آسمان کوتاه، اضطراب وجودی «سقف آسمان کوتاه» نماد محدودیت‌های وجودی انسان در عصر تکنولوژی و محدودیت امکان‌های متعالی است. «غبارآلوده مهر و ماه» بیانگر غیاب امر قدسی است؛ هایدگر معتقد است در عصر گشتل، امر مقدس پنهان می‌شود. «زمستان است»، به‌عنوان پایان‌بندی شعر، باز هم نشانه‌ای از اتمام و پایان یک دوره از تلاش‌های سوژه برای فهم هستی است (هایدگر، ۱۳۹۷: ۴۵). این چرخه، دایره‌ای و تکرارشونده است و بیانگر وضعیت انسان مدرن در عصر گشتل است؛ عصری که در آن، تن در محاسبه بقا و عادت منجمد شده و جان امکان گشودگی به هستی را از دست داده است. «زمستان است» نه‌فقط پایان شعر، بلکه تثبیت وضعیتی است که در آن، بحران تن و جان به بحران هستی بدل می‌شود.

۳ نتیجه

شعر به‌طور واضح از فاصله‌گذاری سوژه از هستی و تلاش‌های او برای حاضر شدن در این هستی می‌گوید. باتوجه به تئوری‌های هایدگر، این شعر به تصویر کشیدن مشکلاتی است که انسان در مواجهه با هستی و فهم خود از آن دارد. سوژه در جستجوی حقیقت و حضور است، اما در دنیای سرد و بی‌رحم نمی‌تواند به‌طور کامل به هستی متصل شود و درنهایت به تنهایی و بی‌پاسخی دچار می‌شود. «زمستان» اخوان ثالث، در پرتو اندیشه هایدگر، نه توصیف یأس محض، بلکه ترسیم مسیری برای خروج از بحران مدرنیته است. تصاویری مانند

«اسکلت درختان» و «غبارآلودگی مهر و ماه»، بحران شیء‌شدگی را بازتاب می‌دهند، درحالی‌که فریاد «مسیحای جوانمرد»، امید به آشتی با وجود اصیل را زنده می‌کند. هایدگر با رد دوگانگی سوژه/ابژه، انسان را به «سکونت در نزدیکی وجود» فرامی‌خواند، و شعر اخوان ثالث، این دعوت را در قالب زبانی نمادین پاسخ می‌دهد.

تحلیل شعر «زمستان» براساس اندیشه هایدگر و نظریه نشانه‌معناشناختی تن و جان، فرضیه اصلی پژوهش را تأیید می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که شعر اخوان ثالث، فراتر از بازنمایی سرمای اجتماعی یا رکود تاریخی، تصویری ژرف از بحران وجودی انسان معاصر ارائه می‌دهد؛ بحرانی که ریشه در گسست میان تن، جان و هستی دارد. در مسیر تحلیل، روشن شد که سوژه شعری از سطح صرف وجود آغاز می‌کند و در تلاش برای حضور، تعامل و امتزاج با هستی پیش می‌رود، اما در هیچ‌یک از این مراحل به گشودگی وجودی دست نمی‌یابد. سرما به‌عنوان نیروی تن‌مند و شبه‌سوژه، بر بدن، حواس و ادراک سلطه می‌یابد و تن را در وضعیت انجمادی و محافظه‌کار تثبیت می‌کند. در نتیجه، جان - که افق معنابخش و امکان گشودگی به هستی است - در وضعیتی منزوی باقی می‌ماند و نمی‌تواند تن را به‌سوی تجربه‌ای رخدادی و استعلایی هدایت کند. همچنین تحلیل نشان داد که خطاب‌ها، مناجات‌ها و تأکید مکرر بر هویت («منم من») بیانگر میل جان به برقراری رابطه و عبور از وضعیت انقطاع است؛ اما این میل در برابر انسداد افق‌های وجودی، غیاب امر قدسی و سلطه گشتل به شکست می‌انجامد. ساختار دایره‌ای شعر و بازگشت به بی‌پاسخی آغازین، مؤید آن است که تلاش سوژه برای بازیافت نسبت اصیل با هستی به گشایش منجر نمی‌شود و زمستان به‌مثابه وضعیتی پایدار تثبیت می‌گردد. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که شعر «زمستان» بازنمایی شکست امتزاج تن و جان و ناتوانی انسان مدرن در خروج از چرخه فراموشی هستی است؛ چرخه‌ای که در آن، سرما نه حادثه‌ای گذرا، بلکه

- نویسنده دوم: ۲۵٪.
- نویسنده سوم: ۲۵٪.
- نویسنده چهارم: ۱۰٪.

وضعیت بنیادین تجربه وجودی انسان معاصر تلقی می‌شود. بدین‌سان، فرضیه پژوهش مبنی بر وجودی بودن بحران شعر و ناکامی سوژه در تحقق حضور اصیل در هستی، به‌طور کامل تأیید می‌شود.

تضاد منافع

نویسنده (نویسندگان) اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسنده اول: ۴۰٪.

منابع

- احمدی، بابک (۱۳۹۵)، هایدگر و هرمنوتیک فلسفی، تهران: نشر مرکز.
- _____ (۱۳۹۸)، ساختار و تاویل متن، تهران: نشر مرکز.
- اخوان ثالث، مهدی (۱۳۸۰)، زمستان، تهران: انتشارات مروارید
- انوشیروانی، علیرضا (۱۳۸۴)، تأویل نشانه‌شناختی ساختارگرایی شعر «زمستان» اخوان ثالث، شماره ۲۳، صص ۵-۲۰
- جلالی پندری، یدالله (۱۳۹۸)، نقد و بررسی شعر معاصر: اخوان ثالث، تهران: انتشارات مروارید.
- جورکش، شاپور (۱۳۸۱)، بوطیقای شعر نو، تهران: انتشارات ققنوس
- حقوقی، محمد (۱۳۸۴)، مهدی اخوان ثالث: شعرهای برگزیده، تفسیر و تحلیل، تهران: انتشارات نگاه.
- خسروی شکیب، محمد، و جوادی نیا، مجتبی (۱۳۹۱). دیالکتیک شکل و محتوا در شعر «زمستان» اخوان ثالث. شعر پژوهی (بوستان ادب - علوم اجتماعی و انسانی)، دوره ۴، شماره ۲، صص ۷۷-۹۸
- دکارت، رنه (۱۳۸۳)، تأملات در فلسفه اولی، ترجمه عبدالکریم سروش، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- زارعی، علیرضا (۱۳۹۷)، هرمنوتیک زبان در فلسفه معاصر، قم: پژوهشگاه علوم انسانی.
- شاهین دژی، شهریار (۱۳۸۷)، شهریار شهر سنگستان: نقد و تحلیل اشعار مهدی اخوان ثالث، تهران: نشر سخن.
- ملکیان، مصطفی (۱۴۰۰)، حضور و غیاب وجود، تهران: مؤسسه فرهنگی شهر کتاب.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۹۸)، تجزیه و تحلیل نشانه معناساختی گفتمان، تهران: انتشارات سمت.
- _____ (۱۴۰۳)، نظریه نشانه معناساختی تن و جان برگرفته از اندیشه مولانا، مجله نقد و نظریه ادبی، سال نهم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۳، صص ۲۰۱-۱۷۹
- شرف‌الدین، محمدحسین (۱۳۹۸)، درآمدی بر فلسفه یونان، تهران: انتشارات سمت.
- صغری حلاوی، عبدالرضا (۱۳۹۱)، من واقعی کانت، مجله فلسفه دانشگاه تهران، سال ۴۰، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۱، صص ۸۴-۱۰۱
- طالبی، سید محمد (۱۴۰۰)، گشتل و بحران معنا، تهران: نشر علم.
- فاضلی، محمد (۱۳۹۸)، هایدگر و امر قدسی، اصفهان: نشر نقش خورشید.
- کاپلستون، فردریک (۱۳۸۸)، تاریخ فلسفه غرب، جلد چهارم: دکارت تا لایبنیتس، ترجمه غلامرضا اعوانی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- کانت، ایمانوئل (۱۳۸۶)، نقد عقل محض، ترجمه عبدالکریم رشیدیان، تهران: نشر نی.
- مجتهدی، علی (۱۳۹۴)، فلسفه هگل، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- محمودی، حسن (۱۳۸۵)، مبانی فلسفه، تهران: نشر مرکز.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۸)، آشنایی با فلسفه غرب (جلد اول)، تهران: انتشارات صدرا.
- مهدوی، لیلیا (۱۴۰۱)، اخلاق و مسئولیت زبانی، تهران: انتشارات نگاه معاصر.
- نجفی، عیسی، و چهری، طاهره (۱۳۹۴). بررسی دو شعر روایی- داستانی «کتیبه» و «زمستان»

واعظی، احمد(۱۳۹۶)، هرمنوتیک و زبان در فلسفه
هایدگر. تهران: نشر علم.

هایدگر، مارتین(۱۳۹۸)، هستی و زمان، ترجمه
عبدالکریم رشیدیان، تهران: نشر نی.

_____ (۱۳۸۷)، درآمدی بر متافیزیک، ترجمه
بابک احمدی، تهران: انتشارات ققنوس.

از اخوان ثالث براساس روش تحلیل انتقادی
گفتمان. همایش ملی نظریه و نقد ادبی در
ایران.

نوربخش، محسن (۱۴۰۲)، خانه بودن زبان، تهران:
مؤسسه فرهنگی شهر کتاب.

References

- Ahmadi, Babak. (2016). **Heidegger and Philosophical Hermeneutics**. Tehran: Markaz Publishing.
- Ahmadi, Babak. (2019). **Structure and Interpretation of Text**. Tehran: Markaz Publishing .
- Akhavan-Sales, Mehdi. (2001). **Zemestān (Winter)**. Tehran: Morvarid Publications.
- Anushiravani, Alireza. (2005). "A Structuralist Semiotic Interpretation of Akhavan-Sales's Poem 'Winter'." *Issue 23*, pp. 5-20.
- Copleston, Frederick. (2009). **A History of Philosophy: Vol. 4 - Descartes to Leibniz**. Translated by Gholamreza Aavani. Tehran: Elmi va Farhangi Publications.
- Descartes, René. (2004). **Meditations on First Philosophy**. Translated by Abdolkarim Soroush. Tehran: Elmi va Farhangi Publications .
- Fazeli, Mohammad. (2019). **Heidegger and the Sacred**. Isfahan: Naqsh-e Khorshid Publishing.
- Heidegger, Martin. (2008). **An Introduction to Metaphysics**. Translated by Babak Ahmadi. Tehran: Qoqnoos Publications.
- Heidegger, Martin. (2019). **Being and Time**. Translated by Abdolkarim Rashidian. Tehran: Ney Publishing.
- Jalali Pandari, Yadollah. (2019). **Critique and Analysis of Contemporary Poetry: Akhavan-Sales**. Tehran: Morvarid Publications.
- Jourkesh, Shapour. (2002). **The Poetics of New Poetry**. Tehran: Qoqnoos Publications. Hoghooghi, Mohammad. (2005). **Mehdi Akhavan-Sales: Selected Poems, Commentary and Analysis**. Tehran: Negah Publications .
- Kant, Immanuel. (2007). **Critique of Pure Reason**. Translated by Abdolkarim Rashidian. Tehran: Ney Publishing.
- Khosravi Shakib, Mohammad, & Javadinia, Mojtaba. (2012). "The Dialectic of Form and Content in Akhavan-Sales's Poem 'Winter'." **Poetry Studies (Boostan-e Adab - Social and Human Sciences)**, Vol. 4, No. 2, pp. 77-98.
- Mahdavi, Leila. (2022). **Ethics and Linguistic Responsibility**. Tehran: Negah-e Moaser Publications.
- Mahmoudi, Hassan. (2006). **Foundations of Philosophy**. Tehran: Markaz Publishing.
- Malekian, Mostafa. (2021). **Presence and Absence of Being**. Tehran: Shahr-e Ketab Cultural Institute.
- Mojtahedi, Ali. (2015). **Hegel's Philosophy**. Tehran: Elmi va Farhangi Publications.
- Motahhari, Morteza. (2019). **An Introduction to Western Philosophy (Vol. 1)**. Tehran: Sadra Publications.
- Najafi, Isa, & Chehri, Tahereh. (2015). "A Critical Discourse Analysis of the Narrative Poems 'Katibeh' and 'Winter' by Akhavan-Sales." **National Conference on Literary Theory and Criticism in Iran.**

- Nourbakhsh, Mohsen. (2023). *Language as the House of Being*. Tehran: Shahr-e Ketab Cultural Institute.
- Safari Halavi, Abdolreza. (2012). "Kant's Real Self." *Journal of Philosophy, University of Tehran*, Vol. 40, No. 1, Spring-Summer 2012, pp. 84-101.
- Shahindezhi, Shahriar. (2008). *The Sovereign of the City of Sangestan: Critique and Analysis of the Poetry of Mehdi Akhavan-Sales*. Tehran: So-khan Publications .
- Shairi, Hamidreza. (2019). *Semiotic Analysis of Discourse*. Tehran: SAMT Publications .
- Shairi, Hamidreza. (2024). "The Semiotic Theory of Body and Soul Derived from the Thought of Rumi." *Journal of Literary Criticism and Theory*, Vol. 9, No. 1, Spring-Summer 2024, pp. 179-201.
- Sharaf al-Din, Mohammad Hossein. (2019). *An Introduction to Greek Philosophy*. Tehran: SAMT Publications .
- Talebi, Seyed Mohammad. (2021). *Gestell and the Crisis of Meaning*. Tehran: Elm Publishing.
- Vaezi, Ahmad. (2017). *Hermeneutics and Language in Heidegger's Philosophy*. Tehran: Elm Publishing.
- Zarei, Alireza. (2018). *Hermeneutics of Language in Contemporary Philosophy*. Qom: Institute for Humanities Research..